

Paweł Marszałek

Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu

PIENIĄDZ PAŃSTWOWY VS PIENIĄDZ PRYWATNY

1. Wstęp

Charakterystyczną cechą współczesnych systemów pieniężnych jest nadrzędna rola państwa w kreacji i regulacji pieniądza. Działanie takie jest domeną banków centralnych, będących obecnie podmiotami publicznymi, i realizowanej przez nie polityki pieniężnej. Uznanie prymatu państwa w sferze pieniądza wynikało zarówno z ewolucji form oraz cech pieniądza, jak i z rozwoju określonych teorii.

Począwszy od roku 1978, a więc od demonetyzacji złota, pieniądź nie ma charakteru towarowego, nawet w ujęciu formalnym. Jest pieniądzem kredytowym, powstającym w następstwie emisji pieniądza przez banki. Nie ma on samoistnej wartości substancjonalnej ani też nie ma pokrycia w jakimś towarze czy kruszcu¹. Jest zatem pieniądzem fiducjarnym – jego wartość zależy od zaufania, jakie społeczeństwo pokłada w jednostce pieniężnej. Implikuje to rolę państwa, gdyż na ogół uważa się, że tylko ono jest w stanie zapewnić to zaufanie. Dodatkowo podkreśla się, że pieniądź jest dobrem wspólnym, a z jego funkcjonowaniem wiążą się tzw. efekty zewnętrznej². Wzmacnia to argumenty na rzecz monopolu państwa w sferze pieniężnej.

W literaturze można się jednak spotkać z krytycznymi uwagami dotyczącymi systemów państwowego pieniądza fiducjarnego z dominującym bankiem centralnym³. Podkreśla się, że państwo często wykorzystuje swoją pozycję w dziedzinie pieniądza do osiągnięcia własnych celów niezgodnych z interesem społecznym. Konsekwencją tego jest „wrodzona” niestabilność systemów pieniężnych tego typu. Wyraża się ona zarówno okresami wysokiej inflacji, jaki i występowaniem kryzysów finansowych.

¹ Z. Knakiewicz używa tu określenia „pieniądz niezależny”. Zob. np. Z. Knakiewicz, *Teorie pieniądza niezależnego i ich zastosowanie*, AE, Poznań 1981.

² Zob. C. Holthausen, C. Monnet, *Money and Payments: A Modern Perspective*, EBC Working Paper no 245, 2003, s. 9-11.

³ Por. np. P. Bernholz, *The Importance of Reorganizing Money, Credit and Banking when Decentralizing Economic Decisionmaking*, [w:] *Economic Reform in China: Problems and Prospects*, University of Chicago Press, Chicago 1990, s. 103; J.A. Dorn, *Alternatives to Government Fiat Money*, „Cato Journal” 1989, vol. 9, no 2, s. 277-294; M.N. Rothbard, *Złoto, banki, ludzie – krótka historia pieniądza*, Fijor Publishing, Chicago-Warszawa 2006, s. 84-104.

Jako alternatywę wymienia się zazwyczaj jakąś formę systemu pieniężnego wykorzystującego tzw. pieniądź prywatny (*private money*). Rozważania przebiegają tu zwykle w nawiązaniu do koncepcji wolnej bankowości (*free banking*) i denacjonalizacji pieniądza wywodzącej się z prac F.A. Hayeka⁴.

Celem artykułu jest zarysowanie głównych cech i podstaw teoretycznych funkcjonowania pieniądza państwowego i prywatnego, a także wskazanie problemów, jakie mogłyby się wiązać z ewentualnym upowszechnieniem tego ostatniego rodzaju pieniądza. By osiągnąć cel, przedstawiono najpierw koncepcje stanowiące podłoże teoretyczne systemów pieniądza niezależnego, a także opisano główne zarzuty odnośnie do monopolu państwa w sferze pieniężnej. Następnie przybliżono pojęcie i odmiany pieniądza prywatnego oraz korzyści z jego stosowania. W kolejnej części wskazano natomiast na kontrowersje wiążące się z funkcjonowaniem tego pieniądza. Rozważania kończy podsumowanie.

2. Podłoże teoretyczne i cechy systemów pieniądza niezależnego

Pieniądź początkowo występował w postaci dobra wymiennego. Bardzo długo miał on charakter towarowy. Za najdoskonalszą formę jego występowania uważano złoto. Wartość danej jednostki określała normatywnie ustalana jednostka wagowa czystego kruszcu. Istniała zatem ścisła zależność między wartością substancjonalną danej jednostki pieniężnej a jej wartością pieniądza jako powszechnego ekwiwalentu⁵. W tym stadium rozwoju pieniądza podłoże teoretyczne jego funkcjonowania stanowiły teorie metalistów⁶.

G.F. Knapp pierwszy udowodnił, że pieniądź nie jest towarem. Był on nominalistą. Według niego, by służyć jako pieniądź, danej jednostce zbędna jest wartość substancjonalna. Wartość pieniądza nie zależy bowiem od materiału, z którego został on wykonany⁷. Pieniądź według Knappa jest przede wszystkim miernikiem wartości i pośrednikiem wymiany umożliwiającym nabycie towarów i usług w danym kraju. Pieniądź jest prawnym środkiem płatniczym. G.F. Knapp twierdził, iż pieniądź jest zawsze samoistnym środkiem płatniczym i miernikiem siły nabywczej stanowiącym dla jego posiadacza jedynie nominalną wierzytelność⁸. Właśnie w ten sposób rozumie się współcześnie pieniądź⁹.

⁴ F.A. Hayek, *Denationalisation of Money*, Institute of Economic Affairs, London 2007.

⁵ Z. Knakiewicz, *Polskie koncepcje monetarne*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1984, z. 4, s. 73.

⁶ Charakterystyczne, że duże znaczenie przypisywano w nich państwu. (G. Ingham, *The Nature of Money*, Polity Press, Cambridge 2004, s. 40).

⁷ Z. Knakiewicz, *Teorie...*, s. 64-65; E. Taylor, *Historia...*, s. 25.

⁸ Z. Knakiewicz, *Teorie...*, s. 64.

⁹ Jak podkreśla Z. Knakiewicz, pieniądź, będąc miernikiem wartości, niejako automatycznie stanowi jednostkę obrachunkową. Aby jednostka ta była pieniądzem, musi służyć także jako prawny środek płatniczy. Stop tych dwóch cech nadaje jednostce obrachunkowej atrybut pieniądza, staje się ona wtedy jednostką obiegową (Z. Knakiewicz, *Problemy kreacji pieniądza i regulacji obiegu pieniężnego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, z. 3-4, s. 158).

Należy zaznaczyć, że G.F. Knapp nie negował tego, iż pieniądz powstał w przeszłości w postaci materialnej i opierał swą wartość na własnej wartości. Zdaniem Knappa pieniądz oderwał się jednak od tej wartości właśnie dzięki roli państwa. Wywierało ono zasadniczy wpływ na wartość pieniądza, ustalając nominalną jego wartość, nadając mu prawną moc zwalniania od zobowiązań oraz zapewniając możliwość funkcjonowania w przyszłości jako jednostki obiegowej w obrotach gospodarczych¹⁰.

Nominalistą był także E. Taylor. Już w latach dwudziestych wyraźnie stwierdzał, że pieniądz „jest tylko pośrednikiem wymiany i miernikiem wartości czerpiącym w czystej swej formie wartość tylko ze swojej funkcji obiegowej”¹¹.

Jak podkreśla Z. Knakiewicz, definicja pieniądza sformułowana przez E. Taylora jest bliska określeniom przyjętym przez Knappa, Walrasa i Keynesa. Walras na oznaczenie pieniądza używał terminu *numeraire*, mając na myśli jednostkę abstrakcyjną. Jego zdaniem jednostka ta pełni funkcję pieniężną, służąc jako pośrednik wymiany i do oznaczania stosunków wymiennych¹². Podobnie wyjaśniał pojęcie pieniądza J.M. Keynes w *Treatise on Money*. Stwierdził mianowicie, że podstawowym pojęciem w teorii pieniądza jest jednostka obrachunkowa (*unit of account*), w której wyraża się zobowiązania, ceny i ogólny poziom cen. Jednostka ta musi być stała. Podkreślał on przy tym, że w warunkach nowoczesnego państwa teoria Knappa ma pełne zastosowanie¹³.

Wraz z ewolucją systemów pieniężnych pieniądz coraz wyraźniej tracił swój towarowy charakter. Coraz częściej podkreślano, że jest on po prostu długiem, swoim istym zobowiązaniem. Wyraźnie akcentował to J.R. Hicks. Według niego zapłata za coś oznacza po prostu zamianę jednego długu na drugi, zwłaszcza że długi różnią się jakością¹⁴.

Definiując pieniądz jako dług, wyraźnie nawiązuje się do kredytowego charakteru pieniądza. Właśnie ta cecha stanowi charakterystyczny rys współczesnego pieniądza¹⁵. Pierwsze wzmianki o kredytowym charakterze pieniądza można znaleźć już u A. Smitha. Jego myśl rozwinęła szkoła bankowa. Natomiast czysty model pieniądza kredytowego sformułował K. Wicksell¹⁶. W modelu tym występuje tylko pieniądz kredytowy. Tworzą go banki w takim zakresie, w jakim domaga się tego rynek. Spełniają one więc niejako główną funkcję w tym mechanizmie¹⁷.

¹⁰ Z. Knakiewicz, *Aktualne aspekty teorii pieniądza G.F. Knappa*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1984, z. 2, s. 18.

¹¹ Z. Knakiewicz, *Pieniądz w dorobku Edwarda Taylora*, [w:] *Edward Taylor 1894-1964. Wartości niedocenione a nieprzemijające*, red. W. Wilczyński, PWN, Warszawa 1988, s. 61.

¹² Tamże, s. 50.

¹³ Z. Knakiewicz, *Aktualne aspekty...*, s. 187.

¹⁴ J.R. Hicks, *A Market Theory of Money*, Oxford University Press, Oxford 1989, s. 104.

¹⁵ Z. Knakiewicz, *Teoretyczne podłoże tworzenia euro i kształtowania jego zasobów*, [w:] *Współczesny pieniądz w teorii i praktyce*, red. Z. Knakiewicz, AE, Poznań 2006, s. 30.

¹⁶ J.R. Hicks, wyd. cyt., s. 105.

¹⁷ Por. J.R. Hicks, *Perspektywy ekonomii. Szkice z teorii pieniądza i wzrostu*, WN PWN, Warszawa 1988, s. 108-109; Z. Knakiewicz, *Problemy...*, s. 168.

Jak podkreśla Z. Knakiewicz, mechanizm tworzenia pieniądza przedstawiony przez Wicksella odpowiada mechanizmowi tworzenia współczesnego pieniądza¹⁸. Właśnie w systemie bankowym powstaje pieniądz. Bank centralny tworzy pieniądz gotówkowy, natomiast banki komercyjne tworzą pieniądz bezgotówkowy, zwany też bankowym. Nadzór nad emisją, a także nad całym obiegiem pieniężnym danego kraju sprawuje bank centralny. Jego podstawowym celem jest zapewnienie stabilności poziomu cen, a coraz częściej – także zapewnienie stabilności finansowej¹⁹.

W praktyce w wielu krajach wystąpiły problemy z osiągnięciem tych celów. Okazało się, że opisany sposób organizacji systemu pieniężnego wiąże się z dużym stopniem niestabilności. Za jedną z przyczyn uznaje się tu często działania rządów. Podkreśla się, że mają one tendencję do wywoływania nadmiernej inflacji i psucia pieniądza²⁰. Wykorzystując swój monopol w tworzeniu pieniądza, próbują osiągnąć cele związane z pobudzaniem koniunktury czy ze zwiększaniem renty menniczej²¹. Dodatkowo również współczesne systemy bankowe, oparte na zasadzie cząstkowej rezerwy, z natury rzeczy są raczej niestabilne²². Poglądy te znajdują potwierdzenie w danych²³. Pojawia się więc pytanie, czy istnieje alternatywa dla panujących rozwiązań.

3. Pojęcie pieniądza prywatnego i jego zastosowanie

W przeszłości obok pieniądza państwowego zawsze funkcjonował pieniądz prywatny. Jak informuje B. Cohen, jeszcze na początku XIX wieku rola sektora prywatnego jako głównego emitenta pieniądza nie była zasadniczo negowana. Historycznie pieniądz prywatny pojawiał się wówczas, gdy z różnych względów nie sprawdzał się pieniądz państwowy lub gdy podaż tego pieniądza była zbyt mała²⁴. Zdaniem Cohe-

¹⁸ Z. Knakiewicz, *Problemy...*, s. 169-170.

¹⁹ Zob. P. Marszałek, *Dyskusyjne zagadnienia polityki pieniężnej*, [w:] *Współczesny pieniądz w teorii i praktyce*, red. Z. Knakiewicz, AE, Poznań 2006, s. 76-80.

²⁰ Krytykę działań państwa w tym zakresie przedstawił F.A. Hayek w: F.A. Hayek, wyd. cyt., s. 100-110. Charakterystyczne jest, że sytuację częściowo poprawiło zwiększanie niezależności banków centralnych.

²¹ Zob. np.: T. Greco, *Reinventing Money*, Chelsea Green Publishing Company, White River Junction 2001; L.J. Sechrest, *Free Banking: Theory, History and Laissez-Faire Model*, The Ludwig von Mises Institute, Auburn 2008, s. 2-4.

²² Poglądy w sprawie niestabilności współczesnych systemów bankowych nasiliły się obliczu kryzysu *subprime*, który rozpoczął się w USA w roku 2007, a następnie przerodził się w globalny kryzys finansowy.

²³ Jak informuje P. Bernholz, od roku 1700 nie było ani jednego przypadku pieniądza państwowego, który cieszyłby się stabilnością poziomu cen, trwając przynajmniej 30 lat (P. Bernholz, *Monetary Regimes and Inflation. History, Economic and Political Relationships*, Edward Elgar, Cheltenham 2003, s. 36). Ponadto tylko w latach 1975-1997 miały miejsce 54 kryzysy bankowe (zob. IMF, *World Economic Outlook* 1998, maj, s. 77-78).

²⁴ B. Champ wymienia tu trzy sytuacje: dokonywanie transakcji o bardzo małej wartości, zapewnienie płatności w odległych, często odciętych od cywilizacji miejscach, oraz sytuacje kryzysu finansowego. (B. Champ, *Private Money in Our Past, Present and Future*, Federal Reserve Bank of Cleveland Economic Commentary, styczeń 2007, s. 1-3).

na współcześnie wskutek wzrostu popytu na jednostki pieniężne należy domniemywać, że konkurencja walutowa znowu stanie się powszechnym zjawiskiem. Według tego autora w tej sytuacji naturalne jest, że pojawią się nowe rodzaje pieniądza prywatnego²⁵.

Zazwyczaj przez pojecie „pieniądz prywatny”²⁶ rozumie się jednostkę, która nie została wyemitowana ani nie jest gwarantowana przez jakikolwiek podmiot rządowy²⁷. Można go też określić jako płynne zobowiązanie stworzone świadomie przez źródła niepaństwowe (często lokalne), by wypełniać standardowe funkcje pieniądza²⁸. Natomiast jako formy tego pieniądza wymienia się najczęściej pieniądz lokalny oraz pieniądz elektroniczny²⁹.

Stosowanie prywatnego pieniądza wiąże się z licznymi korzyściami. Charakterystyczne jest, że można tu wyróżnić dwa sposoby argumentacji. Pierwszy ma charakter typowo ekonomiczny. W drugim natomiast akcentuje się przede wszystkim kwestie społeczne.

Jeżeli chodzi o kwestie ekonomiczne, to podkreśla się na ogół, że system pieniężny opierający się na pieniądzu prywatnym byłby bardziej stabilny niż system bazujący na pieniądzu państwowym. W pełni uwidoczniłyby się wówczas korzyści konkurencji walutowej. Ograniczona zostałaby natomiast aktywność państwa w tej dziedzinie prowadząca do nadmiernej emisji pieniądza i przyczyniająca się do wzrostu presji inflacyjnej³⁰.

Do korzyści ekonomicznych można też zaliczyć swoisty ochronny charakter pieniądza prywatnego. Mianowicie, może on służyć jako swoisty bufor przeciw szokom i kryzysom. Zdaniem T. Greco, jednego z głównych orędowników pieniądza prywatnego, pieniądz ten, ze względu na to, że nie jest powiązany ze światowym systemem finansowym, „chroni lokalną gospodarkę przed efektami globalnego rynku”³¹.

Rozważając natomiast ogólnospołeczne korzyści z wprowadzenia i upowszechnienia pieniądza prywatnego, przede wszystkim uwzględnia się tę odmianę pieniądza prywatnego, jaką jest pieniądz lokalny. Jako najważniejszy argument przemawiający za nim wymienia się to, że pieniądz ten sprzyja spójności, poczuciu tożsamości i wzajemnemu wspieraniu się członków danej wspólnoty³². W tym kon-

²⁵ B.J. Cohen, *The Future of Money*, Princeton University Press, Princeton-Oxford 2004, s. 179.

²⁶ Niekiedy używa się też określenia „pieniądz komplementarny”.

²⁷ B.A. Good, *Private Money: Everything Old is New Again*, Federal Reserve Bank of Cleveland Economic Commentary, kwiecień 1998, s. 1.

²⁸ B.J. Cohen, wyd. cyt., s. 180.

²⁹ Pojawia się tu jednak wątpliwość, czy pieniądz elektroniczny jest w ogóle pieniądzem. Zob. np. E.H. Solomon, *Virtual Money*, Oxford University Press, New York 1997, s. 64.

³⁰ Por. F.A. Hayek, wyd. cyt., s. 95-108; V.C. Smith, *The Rationale of Central Banking and the Free Banking Alternative*, Liberty Fund Inc., Indianapolis 1990; L. White, *The Free Banking In Britain. Theory, Experience and Debate 1800-1845*, Institute of Economic Affairs, London 2009, s. 137-149.

³¹ T. Greco, *The Essential Nature of Money*, „Earth Island Journal” 1995, Winter, s. 36.

³² Szerzej: E. Helleiner, *Think Globally, Transact Locally: Green Political Economy and the Local Currency Movement*, „Global Society” 2000, no 14, s. 35-51.

tekście pieniądź prywatny postrzega się wręcz jako instrument przeciwstawienia się tendencjom globalizacyjnym i neoliberalnym, w których upatruje się przyczyn rozpadu społeczności lokalnych na całym świecie. Jak to ujął B. Lietaer, „wszędzie tam, gdzie zaangażowany jest pieniądź państwowy, wspólnoty niszcząją (...) waluty lokalne mają efekt dokładnie odwrotny, budując społeczności”³³.

Pieniądź lokalny może zatem stanowić swoisty rdzeń i spoiwo danej wspólnoty. Jak stwierdza B. Cohen, lokalne waluty umożliwiają funkcjonowanie gospodarki o mniejszej skali, lepiej dopasowanej do potrzeb i gustów członków lokalnych społeczności. Pozwalają też zwiększać stopień decentralizacji przez uprzywilejowanie transakcji między podmiotami z tego samego obszaru³⁴. Sprzyja to tworzeniu się długotrwałych więzi i interakcji społecznych, zatem w swoisty sposób łagodzi twarde wymogi gospodarki rynkowej.

Można zauważyć pewnego rodzaju sprzeczność. Z jednej strony postrzega się pieniądź prywatny jako instrument zwiększenia efektywności gospodarki rynkowej, konkurencji, a także jako wyraz tendencji liberalnych czy wręcz libertariańskich. Z drugiej natomiast rozpatruje się ten typ pieniądza jako sposób na wyeliminowanie negatywnych stron gospodarki wolnorynkowej, globalizacji i dominacji rynków finansowych. Jak się wydaje, wynika to z tego, że w drugim nurcie rozpatruje się głównie pieniądź lokalny, tworzony w obrębie określonych społeczności, natomiast w pierwszym dominuje ujęcie makroekonomiczne. Ponadto rozważania nie ograniczają się tylko do pieniądza lokalnego. Warto jednak zauważyć, że w obu przypadkach pieniądź prywatny jest narzędziem ograniczania roli państwa i swoistej decentralizacji sfery pieniężnej.

4. Kontrowersje wokół pieniądza prywatnego

Mimo przedstawionych korzyści z funkcjonowaniem pieniądza prywatnego wiążą się liczne kontrowersje. Głównym problemem jest to, czy system pieniężny opierający się na pieniądzu prywatnym faktycznie zapewniłby większy stopień stabilności niż system fiducyjnego pieniądza rządowego.

Opinie co do efektywności pieniądza prywatnego są zróżnicowane. Niejednoznaczna jest na przykład ocena funkcjonowania systemu wolnej bankowości w USA w latach 1873-1863, kiedy dopuszczalna była prywatna emisja. Można napotkać poglądy, według których był to okres chaosu, a także opinie przeciwstawne, mówiące o sprawnym działaniu ówczesnego systemu pieniężnego. Natomiast za przykład dobrze działającego systemu emisji prywatnych banknotów uważa się Kanadę (od początku XIX wieku do roku 1935) oraz Szkocję (początek XIX wieku)³⁵.

³³ B. Lietaer, *The Future of Money: Creating New Wealth, Work and a Wiser World, Century*, London 2001, s. 187.

³⁴ B. Cohen, wyd. cyt., s. 184.

³⁵ Zob. np.: A.J. Rolnick, W.E. Webber, *New Evidence on the Free Banking Era*, „American Economic Review” 1983, vol. 73, no 5, s. 1080-1091; L. White, wyd. cyt.; S.D. Williamson, *Private Money*, „Journal of Money, Credit & Banking” 1999, vol. 31, no 3, part II, s. 469.

Z funkcjonowaniem prywatnego pieniądza wiążą się też inne wątpliwości. Mają on zarówno charakter konceptualny, techniczny, jak i psychologiczny. W tym pierwszym przypadku kontrowersje dotyczą głównie skali defektu rynku w systemie prywatnego pieniądza. Zdaniem S.D. Williamsona pieniądz prywatny jest szczególnie podatny na zjawisko asymetrii informacji. Zweryfikowanie jakości znajdujących się w obiegu prywatnych jednostek pieniężnych jest niemożliwe lub co najmniej bardzo kosztowne. Może to prowadzić do równowagi, w której w obiegu znajdują się tylko zobowiązania niskiej jakości, lub nawet do tego, że równowaga na tym rynku w ogóle nie wystąpi³⁶.

Z wprowadzeniem i funkcjonowaniem prywatnego pieniądza wiąże się również wiele trudności natury technicznej. Przede wszystkim konieczne jest zapewnienie bezpieczeństwa, rzetelności (wyrażającej się niskim prawdopodobieństwem upadłości emitenta danej jednostki pieniężnej), poufności i „przenośności” (niezależności od fizycznego miejsca) pieniądza prywatnego³⁷. Zagadnienia te są szczególnie ważne, gdy rozpatruje się pieniądz elektroniczny. Wyzwaniem staje się tu przede wszystkim stworzenie odpowiednio dużej sieci transakcyjnej. Tylko wtedy możliwe będzie zniwelowanie przewagi pieniądza państwowego³⁸.

Największym problemem wydaje się jednak być kwestia zaufania. Jak sygnalizowano, zazwyczaj spotyka się opinie, że uzyskanie zaufania do danej jednostki pieniężnej jest możliwe tylko przez oparcie na władczej roli państwa. Zaufanie jest tu funkcją jurysdykcji politycznej³⁹. Problem jest poważniejszy, gdy uwzględni się to, jak długo budowało się zaufanie do istniejących walut poszczególnych państw. Z tych względów trudno się spodziewać, że pieniądz prywatny mógłby w najbliższym czasie znacznie zagrozić pozycji pieniądza będącego prawnym środkiem płatniczym. Nadejście „nowego dnia dla władz monetarnych”, jak określa to S. Kobrin⁴⁰, wydaje się, póki co, odległe w czasie. Niewątpliwie jednak banki centralne powinny być przygotowane na nasilenie się konkurencji walutowej, na szczeblu nie tylko międzynarodowym, ale również lokalnym.

5. Podsumowanie

Mimo wielu korzyści, jakie daje posługiwanie się pieniądzem prywatnym – zarówno w ujęciu mikroekonomicznym, dla pojedynczych podmiotów, jak i dla całej gospodarki, wskutek większej efektywności systemu pieniężnego – trudno się spo-

³⁶ S.D. Williamson, wyd. cyt., s. 469-491.

³⁷ Zob. Z. Tumin, *The Future Technology of Money*, [w:] *The Future of Money*, OECD, Paris 2002.

³⁸ Problem ten nie występuje w odniesieniu do pieniądza lokalnego, który niejako tworzy się już wewnątrz sieci użytkowników. (Szerzej: B. Cohen, wyd. cyt., s. 189). Pieniądz jako dobro sieciowe charakteryzują np. C. Holthausen, C. Monnet, w: C. Holthausen, C. Monnet, wyd. cyt.

³⁹ B. Cohen, wyd. cyt., s. 189-190; G. Ingham, wyd. cyt., s. 47-52, 55.

⁴⁰ S. Kobrin, *Electronic Cash and the End of National Markets*, „Foreign-Policy” 1997, no 107, s. 65-77.

dziewać, by mógł on zastąpić pieniądź państwowy w funkcjach pełnionych przez ten ostatni. Niezależnie od sygnalizowanych problemów przeszkodą w upowszechnieniu pieniądza prywatnego są też kwestie z zakresu ekonomii politycznej oraz chęć zachowania istniejącego *status quo*.

Niemniej w obliczu coraz większej skali kryzysów finansowych oraz częstych okresów dużej zmienności cen w krajach zarówno rozwiniętych, jak i rozwijających wydaje się, że warto przynajmniej rozważyć taką opcję. Nawet jeżeli pieniądź prywatny pozostanie tylko pewnym ubocznym elementem systemu pieniężnego bądź tylko ciekawostką teoretyczną⁴¹, to badania nad nim mogą się przyczynić do przebudowy systemów pieniądza niezależnego w kierunku zwiększenia ich efektywności.

Literatura

- Bernholz P., *Monetary Regimes and Inflation. History, Economic and Political Relationships*, Edward Elgar, Cheltenham 2003.
- Bernholz P., *The Importance of Reorganizing Money, Credit and Banking when Decentralizing Economic Decisionmaking*, [w:] *Economic Reform in China: Problems and Prospects*, University of Chicago Press, Chicago 1990.
- Champ B., *Private Money in Our Past, Present and Future*, Federal Reserve Bank of Cleveland Economic Commentary, styczeń 2007.
- Cohen B., *The Future of Money*, Princeton University Press, Princeton-Oxford 2004.
- Dorn J.A., *Alternatives to Government Fiat Money*, „Cato Journal” 1989, vol. 9, no 2.
- Good B.A., *Private Money: Everything Old is New Again*, Federal Reserve Bank of Cleveland Economic Commentary, kwiecień 1998.
- Greco T., *Reinventing Money*, Chelsea Green Publishing Company, White River Junction 2001.
- Greco T., *The Essential Nature of Money*, „Earth Island Journal” 1995, Winter.
- Hayek F.A., *Denationalisation of Money*, Institute of Economic Affairs, London 2007.
- Helleiner E., *Think Globally, Transact Locally: Green Political Economy and the Local Currency Movement*, „Global Society” 2000, no 14.
- Hicks J.R., *A Market Theory of Money*, Oxford University Press, Oxford 1989.
- Hicks J.R., *Perspektywy ekonomii. Szkice z teorii pieniądza i wzrostu*, WN PWN, Warszawa 1988.
- Holthausen C., Monnet C., *Money and Payments: a Modern Perspective*, EBC Working Paper no 245, lipiec 2003.
- IMF, *World Economic Outlook* 1998, maj.
- Ingham G., *The Nature of Money*, Polity Press, Cambridge 2004.
- Knakiewicz Z., *Aktualne aspekty teorii pieniądza G.F. Knappa*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1984, z. 2.
- Knakiewicz Z., *Pieniądź w dorobku Edwarda Taylora*, [w:] *Edward Taylor 1894-1964. Wartości niedocenione a nieprzemijające*, red. W. Wilczyński, PWN, Warszawa 1988, s. 61.
- Knakiewicz Z., *Polskie koncepcje monetarne*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1984, z. 4.
- Knakiewicz Z., *Problemy kreacji pieniądza i regulacji obiegu pieniężnego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, z. 3-4.

⁴¹ Czemu jednak zaprzecza np. dynamiczny rozwój systemów pieniądza lokalnego.

- Knakiewicz Z., *Teoretyczne podłoże tworzenia euro i kształtowania jego zasobów*, [w:] *Współczesny pieniądz w teorii i praktyce*, red. Z. Knakiewicz, AE, Poznań 2006.
- Knakiewicz Z., *Teorie pieniądza niezależnego i ich zastosowanie*, AE, Poznań 1981.
- Kobrin S., *Electronic Cash and the End of National Markets*, „Foreign-Policy” 1997, no 107.
- Lietaer B., *The Future of Money: Creating New Wealth, Work and a Wiser World*, Century, London 2001.
- Marszałek P., *Dyskusyjne zagadnienia polityki pieniężnej*, [w:] *Współczesny pieniądz w teorii i praktyce*, red. Z. Knakiewicz, AE, Poznań 2006.
- Rolnick A.J., Webber W.E., *New Evidence on the Free Banking Era*, „American Economic Review” 1983, vol. 73, no 5.
- Rothbard M.N., *Złoto, banki, ludzie – krótka historia pieniądza*, Fijor Publishing, Chicago-Warszawa 2006.
- Sechrest L.J., *Free Banking: Theory, History and Laissez-Faire Model*, The Ludwig von Mises Institute, Auburn 2008.
- Smith V.C., *The Rationale of Central Banking and the Free Banking Alternative*, Liberty Fund Inc., Indianapolis 1990.
- Solomon E.H., *Virtual Money*, Oxford University Press, New York 1997.
- Tumin Z., *The Future Technology of Money*, [w:] *The Future of Money*, OECD, Paris 2002.
- White L., *The Free Banking In Britain. Theory, Experience and Debate 1800-1845*, Institute of Economic Affairs, London 2009.
- Williamson S.D., *Private Money*, „Journal of Money, Credit & Banking” 1999, vol. 31, no 3, part II.

STATE MONEY VS PRIVATE MONEY

Summary

The typical feature of the contemporary monetary systems is dominant role of the state in creation and regulation of money. However, instability is inherent in such systems. The main cause of this instability appears to be activity of the state. Thus, as the alternative for existing frameworks introducing the private money is often discussed. The private money has many advantages, both economic and social. Nevertheless, due to many obstacles (technical, conceptual, and psychological), popularization of this kind of money seems to be questionable.